

УДК: 159.9:[351.743:331.101.3]

## Психологічні особливості професійної мотивації правоохоронців в гендерному аспекті в залежності від стажу службової діяльності

Нежуга А.В.

Досліджено психологічні особливості професійної мотивації працівників ОВС в гендерному аспекті та в залежності від професійного досвіду. Визначено психологічний зміст проблеми, розглянуті основні типи професійної мотивації правоохоронців. По результатам дослідження показано, що показники типів професійної мотивації знижуються від малого до більшого стажу службової діяльності незалежно від статі правоохоронця.

Ключові слова: професійна мотивація, професіоналізм, професійна адаптація, професійне самовизначення, службова діяльність.

Исследовано психологические особенности профессиональной мотивации сотрудников ОВД в гендерном аспекте и в зависимости от профессионального опыта. Определено психологическое содержание проблемы, рассмотрены основные типы профессиональной мотивации правоохранителей. По результатам исследования показано, что показатели типов профессиональной мотивации снижаются от малого к большому стажу служебной деятельности независимо от пола правоохранителя.

Ключевые слова: профессиональная мотивация, профессионализм, профессиональная адаптация, профессиональное самоопределение, служебная деятельность.

Study psychology of professional staff motivation ATS in terms of gender and, depending on professional experience. Defined psychological content of the problem, the basic types of professional motivation of law enforcement. In a study shows that the performance of professional types of motivation are reduced from small to larger length of service activities regardless of gender police officer.

Key words: professional motivation, professionalism, professional adaptation, professional self-determination, service activities.

Актуальність проблеми та її зв'язок з важливими теоретичними і практичними завданнями. В межах концепцій професіоналізму психологами доведено, що однією з найважливіших сторін професіоналізму є його мотиваційна сторона. На сучасному етапі реформування системи органів внутрішніх справ в Україні істотного значення набуває вивчення проблеми професійної мотивації правоохоронців. Сьогодні, як показує практика, в системі МВС у працівників не виникає палкого бажання підвищувати свій професійний рівень, професійна мотивація розвинена на недостатньому рівні.

Льїн Є.П. вказує, що професійна мотивація - це дія конкретних мотивів, які обумовлюють вибір професії та тривале виконання обов'язків, пов'язаних з цією професією, вибір місця роботи та інші аспекти професійного життя [3]. В юридичній психології запропонована класифікація мотивів вибору професії юриста, в тому числі – юриста в системі МВС. Як вказує Васильєв В.Л., ці мотиви в подальшому впливають на професійну адаптацію працівника ОВС, ефективність виконання ним оперативного-службових завдань, успішність службової діяльності в цілому, задоволеність професією [2].

Аналіз останніх публікацій з проблеми. В сучасній психології професійну мотивацію в правоохоронних органах вивчали такі вчені як О.М. Бандурка, О.В. Тимченко, С.І. Яковенко, В.Г. Андросюк та ін.. Більшість науковців відмічає, що ефективність діяльності правоохоронця залежить як від об'єктивних факторів (соціально-політичних, організаційних та ін.), так і від суб'єктивних (стійкої мотивації до обраної професії). Однак проблема професійної мотивації правоохоронців сьогодні стоїть гостро в системі МВС і потребує більш ретельного практичного вивчення.

Мета дослідження – вивчити психологічні особливості професійної мотивації правоохоронців в гендерному аспекті в залежності від стажу службової діяльності.

В дослідженні взяли участь 257 правоохоронців: курсанти 1-го курсу факультету слідства та дізнання ХНУВС у віці 17-18 років, група чоловіків – 69 осіб, група дівчат – 30 осіб; курсанти 4-го курсу факультету слідства та дізнання ХНУВС у віці 20-21 років, група чоловіків – 48 осіб, група дівчат – 43 осіб; слідчі районних відділів міліції м. Харкова зі стажем роботи від 1 до 5 років, середній вік 26-27 років, група чоловіків – 30 осіб, група дівчат – 37 осіб.

Для дослідження типу професійної мотивації курсантів та працівників ОВС ми використовували анкету «Вивчення професійної мотивації кандидатів на службу в органи внутрішніх справ» А.П. Москаленка [5]. Результати дослідження професійної мотивації курсантів першого курсу з урахуванням гендерної ознаки представлено на рис. 1.

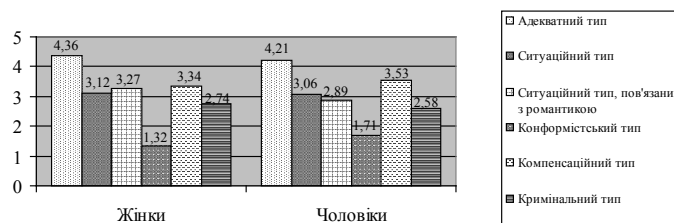


Рис. 1. Показники вираженості типів професійної мотивації курсантів 1 курсу (x).

Як бачимо з рис. 1, в групі дівчат рівня значущості досягають наступні типи професійної мотивації: адекватний ( $4,36 \pm 0,7$ ), компенсаційний ( $3,34 \pm 0,83$ ) та ситуаційний тип, що пов'язаний з романтичною привабливістю професії ( $3,27 \pm 0,87$ ) та з престижем професії та матеріальними стимулами ( $3,12 \pm 0,86$ ). Конформістський та кримінальний типи не досягають в групі дівчат-першокурсниць рівня значущості (середні бали за цими типами менше 3-х балів), тобто не характерні для них при виборі професії.

В групі курсантів – першокурсників чоловічої статі зареєстровано схожі результати: найбільш значущими при виборі професії виявилися адекватний ( $4,21 \pm 0,72$ ), компенсаційний ( $3,53 \pm 0,76$ ) та ситуаційний тип, що пов'язаний з престижем професії та матеріальними стимулами ( $3,06 \pm 0,84$ ).

Тобто і дівчата, і хлопці при виборі професії правоохоронця перш за все зорієнтовані на боротьбу зі злочинністю, захист інтересів громадян, тобто такі мотиви, які повністю узгоджуються з реальною, суспільно значущою поведінкою особистості й відповідають вимогам професійного та етичного характеру. В той же час, курсанти – першокурсники незалежно від статі обрали професію працівника ОВС й як галузь діяльності, в якій є можливість подолати в собі слабкі риси характеру (завдяки оволодінню професією, що вимагає прояву мужності, самостійності і т.д.). Вони певною мірою зорієнтовані й на престиж цієї професії та на ті матеріальні стимули, які надає робота в міліції (заробітна платня, певні пільги тощо).

Ситуаційний тип професійної мотивації, пов'язаний з романтичною привабливістю професії вірогідно більш притаманний дівчатам – першокурсницям, ніж хлопцям ( $3,27 \pm 0,87$  і  $2,89 \pm 0,81$ ;  $p < 0,05$ ). Цей факт є цілком зрозумілим, бо підвищена романтичність притаманна всім представникам жіночої статі, незалежно від віку [1]. А ось для хлопчиків вірогідно більш характерним виявився конформістський тип мотивації, коли вибір професії працівника ОВС відбувається під впливом референтної групи, норми якої для людини є головним регулятором поведінки (значущих дорослих та однолітків - батьків, друзів і т.д.). Показники за цим типом є вірогідно вищими в групі хлопців ( $1,32 \pm 0,56$  та  $1,71 \pm 0,83$ ;  $p < 0,05$ ). Як відомо, конформістський тип як якість особистості більшою мірою залежить не стільки від гендерних ознак, скільки від індивідуально-психологічних особливостей людини. Зокрема, багаточисленні дослідження в галузі соціальної психології показали, що індивід тим менше виявляє конформізм, чим вище його рівень інтелекту, соціальної активності, чим більш розвинена в нього толерантність до стресів, потреба у лідерстві, здатність брати на себе відповідальність [4].

Однак, треба зазначити, що конформістський тип вибору професії в жодній досліджуваній групі не досягає рівня значущості. Показники професійної мотивації курсантів четвертого курсу наведено на рис. 2.

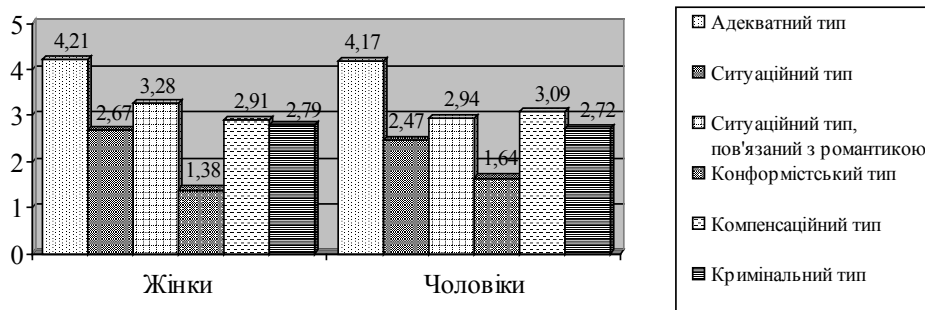


Рис. 2. Показники вираженості типів професійної мотивації курсантів 4 курсу (x).

Як бачимо з рис. 2, в групі дівчат – курсантів 4 курсу найбільшу значущість має адекватний тип професійної мотивації, середній бал за яким склав ( $4,21 \pm 0,73$ ). Ще один тип досяг рівня значущості в першій групі – це ситуаційний тип, пов'язаний з романтичною привабливістю професії ( $3,28 \pm 0,91$ ). Середні значення за іншими типами є менше 3-х балів, що вказує на їх слабку значущість у виборі професії працівника ОВС.

В групі хлопців – курсантів 4 курсу також адекватний тип професійної мотивації є найбільш значущим ( $4,17 \pm 0,81$ ), що вказує на відповідність їх професійних мотивів змісту та цілям професії правоохоронця. Друге місце в цій групі займає компенсаційний тип, середнє значення якого також перевищує рівень значущості ( $3,09 \pm 0,87$ ). Це вказує на бажання хлопців 4 курсу завдяки роботі в міліції подолати в собі слабкі риси характеру. Інші типи професійної мотивації не є значущими для досліджуваних цієї групи.

Порівняльний аналіз показав, що найбільш значущим для четвертокурсників незалежно від статі є адекватний тип професійної мотивації (без вірогідних відмінностей), а найменш характерним – конформістський тип, показники за яким є найменшими в обох групах. В той же час, дівчата четвертого курсу при виборі професії працівника ОВС вірогідно більше орієнтовані на ситуаційні чинники: матеріальні стимули, престиж цієї професії ( $2,67 \pm 0,98$  та  $2,47 \pm 0,89$ ;  $p < 0,05$ ) і на романтичну привабливість професії ( $3,28 \pm 0,91$  та  $2,94 \pm 0,93$ ;  $p < 0,05$ ), ніж їх однокурсники чоловічої статі.

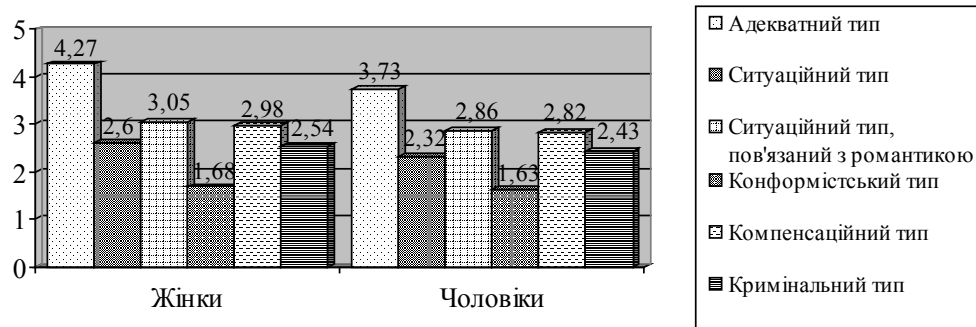


Рис. 3. Показники вираженості типів професійної мотивації слідчих (х).

Щодо дослідження професійної мотивації працівників слідчих підрозділів (рис.3), то найвищі показники також було зареєстровано за адекватним типом мотивації в обох групах. При цьому ступінь вираженості даного типу в групі жінок є вірогідно більшою, ніж в групі чоловіків ( $4,27 \pm 0,69$ ;  $3,73 \pm 1,13$ ;  $p < 0,05$ ).

Середні показники за іншими типами професійної мотивації є схожими у чоловіків та жінок слідчих. Зокрема, друге місце в обох групах займає ситуаційний тип, пов'язаний з романтичною привабливістю професії ( $3,05 \pm 0,89$  та  $2,86 \pm 0,98$ ), а третє – компенсаційний тип ( $2,98 \pm 0,91$  та  $2,82 \pm 0,85$ ). Найменші середні бали в групах працівників слідчих підрозділів має конформістський тип професійної мотивації ( $1,68 \pm 1,09$  та  $1,63 \pm 1,02$ ).

Таким чином, дослідження гендерного аспекту професійної мотивації працівників ОВС показало, що для всіх досліджуваних незалежно від статі найбільш значущим є адекватний тип професійної мотивації. При цьому курсанти жіночої статі (як перший, так і четвертий курс) більш орієнтовані при виборі професії правоохоронця на ситуаційні чинники, пов'язані з її романтичною привабливістю. Для дівчат четвертого курсу більш значущими виявилися також й матеріальні стимули та престиж професії, а хлопці першого курсу виявляють при виборі професії більшу конформність, ніж дівчата.

Адекватний тип є більш характерним для жінок-слідчих, ніж для чоловіків.

Порівняльний аналіз типів професійної мотивації чоловіків правоохоронців наведено в таблиці 1. Таблиця 1.

Показники типів професійної мотивації чоловіків - правоохоронців ( $\bar{x} \pm \delta$ )

Типи професійної мотивації	Курсанти 1 курсу (n=69)	Курсанти 4 курсу (n=48)	Слідчі РВ (n=30)	$P_{1-2}$	$P_{2-3}$	$P_{1-3}$
Адекватний	$4,22 \pm 0,72$	$4,17 \pm 0,81$	$3,73 \pm 1,13$	-	0,05	0,05
Ситуаційний, пов'язаний з престижем професії та матеріальними стимулами	$3,07 \pm 0,84$	$2,47 \pm 0,90$	$2,32 \pm 0,90$	0,05	-	0,05
Ситуаційний тип, пов'язаний з романтичною привабливістю професії	$2,89 \pm 0,82$	$2,94 \pm 0,93$	$2,86 \pm 0,98$	-	-	-
Конформістський	$1,71 \pm 0,83$	$1,64 \pm 0,90$	$1,63 \pm 1,02$	-	-	-
Компенсаційний	$3,53 \pm 0,76$	$3,10 \pm 0,87$	$2,82 \pm 0,85$	0,05	-	0,05
Кримінальний	$2,58 \pm 1,03$	$2,72 \pm 0,98$	$2,43 \pm 0,72$	-	-	-

З таблиці 1 бачимо, що вірогідні відмінності між групами зареєстровано за трьома типами: адекватним, ситуаційним (пов'язаним з матеріальними стимулами і престижем професії) та за компенсаційним типом професійної мотивації. Зокрема, середні значення за адекватним типом професійної мотивації в групі слідчих чоловічої статі є вірогідно нижчими, ніж в групах курсантів ( $4,22$ ;  $4,17$  та  $3,73$ ;  $p_{1-3} < 0,05$ ;  $p_{2-3} < 0,05$ ). Значущість ситуаційного типу, пов'язаного з престижем професії та матеріальними стимулами також знижується зі збільшенням стажу служби чоловіків в ОВС ( $3,07$ ;  $2,47$  та  $2,32$ ;  $p_{1-2} < 0,05$ ;  $p_{1-3} < 0,05$ ), причому в групі курсантів-першокурсників вона є вірогідно більшою. Аналогічна «картина» реєструється стосовно

компенсаційного типу, вплив на вибір професії якого вірогідно зменшується зі збільшенням службового стажу чоловіків (3,53; 3,10 та 2,82;  $p_{1-2} < 0,05$ ;  $p_{1-3} < 0,05$ ). Тобто, курсанти першокурсники чоловічої статі насамперед обирають професію правоохоронця за адекватними мотивами, спираючись на матеріальні стимули і престиж даної професії та з метою компенсації своїх слабких рис характеру, що вірогідно відрізняє їх від працівники ОВС з більшим стажем. І навпаки, слідчі, які працюють в ОВС 5 років, при дослідженні не виявляють значущих типів вибору професії, крім адекватного. А значущість компенсаційного, ситуаційного і адекватного типів в цій групі є вірогідно меншою, ніж в першій групі.

Порівняльний аналіз типів професійної мотивації жінок правоохоронців наведено в таблиці 2.

Таблиця 2.

Показники типів професійної мотивації жінок - правоохоронців ( $x \pm \delta$ )

Типи професійної мотивації	Курсанти 1 курсу ( $n=30$ )	Курсанти 4 курсу ( $n=43$ )	Слідчі РВ ( $n=37$ )	$p_{1-2}$	$p_{2-3}$	$p_{1-3}$
Адекватний	4,36±0,70	4,21±0,73	4,27±0,70	-	-	-
Ситуаційний, пов'язаний з престижем професії та матеріальними стимулами	3,12±0,86	2,68±0,98	2,60±0,89	0,05	-	0,05
Ситуаційний тип, пов'язаний з романтичною привабливістю професії	3,28±0,87	3,28±0,91	3,05±0,89	-	-	-
Конформістський	1,32±0,57	1,38±0,64	1,68±1,09	-	-	-
Компенсаційний	3,34±0,83	2,91±0,87	2,98±0,71	0,05	-	0,05
Кримінальний	2,74±1,08	2,80±0,89	2,54±0,94	-	-	-

Як бачимо з таблиці 2, жінки-правоохоронці з різним стажем службової діяльності практично не відрізняються за типами професійної мотивації. В усіх групах домінуючим є адекватний тип (4,36; 4,21 та 4,27 відповідно), а найменшу значущість має конформістський тип професійної мотивації, який є не характерним для досліджуваної категорії працівників (1,32; 1,38 та 1,68 балів). В той же час, курсантки першого курсу при виборі професії вірогідно більшою мірою керуються ситуаційними мотивами - матеріальними стимулами, престижем професії (3,12; 2,68 і 2,60;  $p_{1-2} < 0,05$ ;  $p_{1-3} < 0,05$ ) та обирають професію працівника міліції з метою подолання своїх слабких рис характеру (3,34; 2,91 та 2,98;  $p_{1-2} < 0,05$ ;  $p_{1-3} < 0,05$ ).

Висновки.

Таким чином, незалежно від статі першокурсники при виборі професії правоохоронця вірогідно більш орієнтовані на подолання труднощів завдяки професії і своїм рисам характеру (тривожності, невпевненості, нерішучості та ін.), а також на матеріальні стимули (заробітну платню, премії, певні пільги) і престиж професії. Зі збільшенням стажу служби ці професійні мотиви відіграють все меншу роль. Це яскраво показано в четвертому курсі та в групах слідчих. А у чоловіків знижується й орієнтація на адекватні мотиви професійного вибору (що пов'язані з боротьбою зі злочинністю, захистом інтересів громадян), які в групі слідчих хоч і є значущими, але вірогідно меншою мірою.

#### Література

1. Бендас Т.В. Гендерная психология: Учебное пособие / Т.В. Бендас. – СПб.: Питер, 2005. – 431 с.
2. Васильев В.Л. Юридическая психология: Учебник для вузов / В.Л. Васильев. – 5-е изд. – СПб.: Питер, 2006 – 656 с.
3. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы / Е. П. Ильин. – СПб.: Питер, 2003. – 512 с.
4. Крысько В.Г. Социальная психология: Курс лекций / В.Г. Крысько. – 3-е изд. – М.: Омега-Л, 2006. – 352 с.
5. Москаленко А.П., Кобзін Д.О., Стародубцев А.А. Професійна мотивація працівників органів внутрішніх справ: вивчення та корекція: Науково-практичний посібник / А.П. Москаленко, Д.О. Кобзін, А.А. Стародубцев. – Х.: Ун-т внутр. справ, 1999. – 96 с.